

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
KATEDRA EKOLOGIE

**VÝZNAM VOJENSKÝCH VÝCVIKOVÝCH
PROSTORŮ Z POHLEDU OCHRANY
PŘÍRODY**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce:

doc. Ing. Jiří Vojar, Ph. D

Zpracovatel:

Zdeněk Sinu

Praha 2018

Česká zemědělská univerzita v Praze
Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Autor práce: Zdeněk Sinu
Studijní program: Krajinářství
Obor: Územní technická a správní služba

Vedoucí práce: doc. Ing. Jiří Vojar, Ph.D.
Garantující pracoviště: Katedra ekologie
Jazyk práce: Čeština

Název práce: **Význam vojenských výcvikových prostorů z pohledu ochrany přírody**

Název anglicky: **The importance of military training areas for nature conservation**

Cíle práce: Antropogenní plochy, jako např. výsypky, pískovny či vojenské výcvikové prostory, mohou být z pohledu ochrany přírody velmi hodnotnými územími. Důvodem jsou probíhající disturbance a heterogenita prostředí. V rámci této bakalářské práce budou řešeny následující cíle: (i) vyhotovení rešerše týkající se vzniku a vývoje vojenských újezdů (VÚ) na území ČR; (ii) vyhotovení přehledu VÚ v ČR – stručný popis území, průběhu vojenských aktivit, současného stavu využití a zejména významu pro ochranu přírody (coby biotopů ochranný významných druhů).

Metodika: Při práci s literaturou budou využity všechny relevantní zdroje.

Doporučený rozsah práce: cca 30 stran textu, přílohy dle potřeby

Klíčová slova: vojenské aktivity, vojenské újezdy, ochranný management, disturbance, antropogenní biotopy,

Doporučené zdroje informací:

1. ČÍŽEK, O., VRBA, P., BENEŠ, J., HRÁZSKÝ, Z., KOPTÍK, J., KUČERA, T., MARHOUL, P., ZÁMEČNÍK, J., KONVIČKA, M. Conservation Potential of Abandoned Military Areas Matches That of Established Reserves: Plants and Butterflies in the Czech Republic. PLoS ONE. 2013, 8, e53124. doi:10.1371/journal.pone.0053124.
2. Internetové stránky Ministerstva vnitra ČR
3. KONVIČKA M., BENEŠ J. & ČÍŽEK L. (2005): Ohrožený hmyz nelesních stanovišť: ochrana a management. Sagittaria, Olomouc.
4. REIF, J., MARHOUL, P., ČÍŽEK, O., KONVIČKA, M. Abandoned military training sites are an overlooked refuge for at-risk open habitat bird species. Biodiversity and Conservation. 2011, 20, 3645-3662.
5. REIF, J., MARHOUL, P. Ptáci v opuštěných vojenských výcvikových prostorech v České republice: druhová skladba a ochranná hodnota. Sylvia. 2010, 46, 87-105.

6. ŘEHOUNEK J., ŘEHOUNKOVÁ K. & PRACH K. [eds.] (2010): Ekologická obnova území narušených těžbou nerostných surovin a průmyslovými deponiemi. – Calla, České Budějovice.
7. VOJAR J. (2007): Ochrana obojživelníků: ohrožení, biologické principy, metody studia, legislativní a praktická ochrana. Doplněk k metodice č. 1 Českého svazu ochránců přírody. ZO ČSOP Hasina Louny.
8. WARREN, S. D., BÜTTNER, R. Active military training areas as refugia for disturbance-dependent endangered insects. *Journal of Insect Conservation*. 2008 a, 12, 671-676.
9. WARREN, S. D., HOLBROOK, S. W., DALE, D. A., WHELAN, N. L., ELYN, M., GRIMM, W., JENTSCH, A. Biodiversity and the heterogeneous disturbance regime on military training lands. *Restoration Ecology*. 2007, 15, 606-612.
10. ZAVADIL V., SÁDLO J. & VOJAR J. (2011): Biotopy našich obojživelníků a jejich management. – AOPK ČR, Praha.

Předběžný termín obhajoby: 2017/18 LS – FŽP

Elektronicky schváleno: 29. 3. 2018
doc. Ing. Jiří Vojar, Ph.D.
Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno: 29. 3. 2018
prof. RNDr. Vladimír Bejček, CSc.
Děkan

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením doc. Jiřího Vojara, a že jsem uvedl všechny literární prameny, ze kterých jsem čerpal.

V Praze 24. 4. 2018

.....

Poděkování

Rád bych poděkoval doc. Ing. Jiřímu Vojarovi, Ph.D., za vedení bakalářské práce a za rady i připomínky při její tvorbě. RSDr. Vladimíru Šlosarovi bych chtěl poděkovat za pomoc při vyhledávání dokumentů ve Vojenském historickém archivu. Dále patří můj díky rodině a přátelům za pomoc, podporu a trpělivost během celého studia.

V Praze 24. 4. 2018

.....

Abstrakt

Vojenské újezdy (VÚ), dříve nazývané vojenské výcvikové tábory, jsou nadřazené celky pro vojenské výcvikové prostory (VVP) a výcviková zařízení (VZ), které tvoří cvičiště, střelnice, ubytovací objekty, komunikace, pozemky a vodní plochy. Jsou předurčeny k plnění výcviku Armády České republiky (AČR), složek integrovaného záchranného systému (IZS) a komerčně jsou využívány rovněž zahraničními armádami. Vojenské aktivity, které zde probíhají (či probíhaly) představují rozmanité typy disturbancí (dopady granátů, pojezdy těžké techniky, vytváření zákopů atd.), které zvyšují biotopovou pestrost krajiny, a tím i biologický a ochranný význam těchto ploch. Současně byla krajina v těchto oblastech ušetřena intenzivního zemědělského a lesnického hospodaření. Není tedy překvapením, že se VÚ staly refugii výskytu mnoha ochranný významných druhů, zejména těch vázaných na disturbance a iniciální sukcesní stádia. V rámci této práce je formou literární rešerše vyhotoven přehled VÚ na území České republiky (ČR). Kromě toho je každý VÚ podrobně popsán – jeho vznik, následný vývoj, průběh vojenských aktivit a současný stav využití v kontextu zájmů ochrany přírody. Z praktických důvodů jsou zmíněny rovněž kompetentní orgány veřejné správy zodpovědné za správu a hospodaření v těchto územích. Ukazuje se, že po ukončení vojenských aktivit, pokud nejsou nahrazeny adekvátním ochranným managementem, tyto prostory postupně zarůstají a jejich význam z pohledu ochrany přírody klesá.

Klíčová slova: antropogenní biotopy, disturbance, ochranný management, vojenské aktivity, vojenské újezdy

Abstract

Military Areas (MA), formerly called Military Training Camps, are superior units for military training facilities and training facilities that consist of training ground, shooting ranges, accommodation, communications, land and water areas. They are predestined to fulfil the training of the Czech Armed Forces (CAF), Integrated Rescue System (IRS) and are commercially used also by foreign armies. Military activities that take (or took) place here represent various types of disturbances (impacts of grenades, heavy machinery movements, trenches, etc.) that increase the biotope diversity of the landscape, and thus the biological and conservation significance of these areas. At the same time, the landscape in these areas was spared by intensive agricultural and forestry management. It is therefore not surprising that the MAs have become a refuge for the occurrence of many conservational significant species, especially those associated with disturbances and initial successive stages. In the framework of this work, a survey of the MA in the Czech Republic is prepared in the form of literary research. In addition, each MA is described in detail-its origin, subsequent development, the course of military activities and the actual status of use in the context of conservation interests. For practical reasons, the competent public administration authorities responsible for the economical and managerial growth of these areas are also mentioned. It turns out that after the end of the military activities, if they are not replaced by adequate conservation management, these areas gradually become overgrown and their importance in terms of nature protection decreases.

Keywords: human-altered habitats, disturbances, conservation measures, military activities, military areas

Seznam použitých zkratk:

Armáda České republiky (AČR)

Česká republika (ČR)

Československá armáda (ČSA)

Evropsky významná lokalita (EVL)

Chráněné krajinné oblasti (CHKO)

Chráněné oblasti přirozené akumulace (CHOPAV)

Integrovaný záchranný systém (IZS)

Ministerstvo obrany (MO)

Ministerstvo národní obrany (MNO)

Severoatlantická aliance (NATO)

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE)

Organizace spojených národů (OSN)

Ptačí oblast (PO)

Policie České republiky (PČR)

Středisko obsluh výcvikových zařízení (SOVZ)

Vojenské újezdy (VÚ)

Výcvikové zařízení (VZ)

Vojenské lesy a statky (VLS)

Vojenské výcvikové prostory (VVP)

Vojenské výcvikové tábory (VVT)

Obsah

1.	Úvod	8
1.2	Cíle práce	8
2.	Literární rešerše	10
2.1	Vznik vojenských újezdů	11
2.2	Vývoj vojenských újezdů	13
2.2.1	<i>První republika</i>	13
2.2.2	<i>Druhá světová válka</i>	14
2.2.3	<i>Poválečné období 1945–1989</i>	15
2.2.4	<i>Vývoj po roce 1989</i>	16
2.3	Přehled a popis našich stávajících vojenských újezdů.....	17
2.3.1	<i>Vojenský újezd Boletice</i>	19
2.3.2	<i>Vojenský újezd Březina</i>	21
2.3.3	<i>Vojenský újezd Libavá</i>	24
2.3.4	<i>Vojenský újezd Hradiště</i>	26
2.4	Popis vojenských aktivit a jejich vliv na prostředí	29
2.5	Význam a jejich management VÚ v kontextu ochrany přírody	30
3.	Závěr	31
4.	Přehled literatury	32

1. Úvod

Je známo, že člověk svým působením již po tisíciletí poměrně výrazně ovlivňuje krajinu, ekosystémy i jednotlivé biotopy (Sanderson 2002). Intenzita lidských aktivit a jejich vliv se významně zvýšily v průběhu 20. století, v České republice (ČR) zejména po 2. světové válce (Zavadil 2011), odkdy dochází k celkové změně krajiny včetně její fragmentace, k destrukci jednotlivých biotopů či kontaminaci prostředí (Miko 2009). Nejvýznamnějšími příčinami jsou rozvoj zemědělství a průmyslu, výstavba lidských sídel či infrastruktury (Binek 2009).

Disturbance způsobené některými antropogenními činnostmi, jako např. těžbou nerostných surovin či vojenskými aktivitami, však nemusí mít na přírodu pouze negativní dopady. V důsledku vojenských aktivit se dokonce může pestrost biotopů v území výrazně zvyšovat, neboť jsou často vytvářeny nové typy biotopů, které by samovolně nevznikly (Hobbs 2006). Jedná se např. o tůň vzniklé po dopadech granátů či v důsledku pojezdů těžké techniky, dále o obnažená terestrická místa bez zapojené vegetace vytvořená obdobným způsobem (Misík 2001). Pro zachování ochranného potenciálu těchto území je důležité, aby mozaika zde vznikajících biotopů v různých fázích sukcesního vývoje byla vojenskou aktivitou udržována či v případě ukončení vojenské činnosti nahrazena adekvátním ochranným managementem (Jongepierová 2012).

Vhodný management je důležité vybírat na základě požadavků cílových druhů, příp. stanovišť, které chceme udržet. Kromě toho je ovšem důležité pochopit, jak tato území vznikala, jakým způsobem zde probíhaly vojenské aktivity a jak na tato území působily. Jen tak budeme schopni zvolit vhodný typ a intenzitu ochranných zásahů, aby tyto plnily svůj účel.

1.2 Cíle práce

Z výše uvedených důvodů je hlavním cílem předkládané bakalářské práce vyhotovení tematické rešerše věnované zejména vzniku vojenských újezdů (VÚ), působení vojenských aktivit na krajinu a ochrannému potenciálu VÚ. Konkrétně bude v práci řešena následující problematika:

- **Vznik a vývoj VÚ u nás.** Vznik VÚ na našem území a jejich vývoj v dalších obdobích včetně postupného zániku po roce 1989.
- **Popis vojenských aktivit a principu jejich působení na prostředí.** Výčet jednotlivých vojenských aktivit, popis, jakým způsobem formovaly/ovlivňovaly prostředí – jaké typy biotopů byly vytvářeny/obnovovány (se zaměřením na vodní plochy). Dále je věnována pozornost významu těchto biotopů, resp. vojenských aktivit v kontextu ochrany přírody a možnostem/příkladům managementových opatření po ukončení vojenské činnosti.

2. Literární rešerše

Tato práce se zabývá vojenskými aktivitami a jejich působením na okolní krajinu. V kapitole 2.1 jsou řešeny problémy a požadavky s vyhledáváním vhodných míst při jejich vzniku. Kapitola 2.2 se soustřeďuje na postupný vývoj VÚ. Kapitola 2.3 je věnována přehledu a popisu VÚ.

Stručný přehled o minulosti a současnosti VVP u nás

Jako první převzala Československá armáda (ČSA) po Rakousku-Uhersku v roce 1918 vojenský tábor Milovice o rozloze 3 500 ha. Dále následovaly VÚ Brdy (26 009 ha) a Březina (Dědice) u obce Vyškov (15 817 ha). V pozdějších letech vznikaly nové prostory a stávající se rozšiřovaly – k 15. 10. 1946 vznikly první poválečné újezdy Libava a Boletice; v roce 1953 poslední VÚ Hradiště (Kubisa 2010). V současné době armáda disponuje čtyřmi VÚ – Hradiště, Libava, Boletice a Březina, o celkové rozloze 108 344 ha. (Roušar 2006c).

S přibýváním vojenských výcvikových táborů (VVT) byla potřeba zřídit organizace za účelem hospodářského zajištění vojenských prostor. Z tohoto důvodu vznikly v roce 1928 vojenské lesní podniky. Jejich největší rozvoj probíhal v letech 1946–1953. Po roce 1989 jejich úlohu převzaly Vojenské lesy a statky (Xaver 2016).

Dnes se Vojenské lesy a statky (VLS) starají o krajinu VÚ a svým působením podstatně udržují biologickou a ekonomickou rovnováhu v souladu s potřebami výcviku daných vojsk. V současné době obhospodařují 126 tis. ha lesních ploch, kde se zaměřují na těžební a pěstební činnost, udržování semenných zdrojů a ochranu lesa. Ve správě VLS jsou rovněž zvláště chráněná území – národní přírodní rezervace, přírodní rezervace a přírodní památky. Dále spravují 24 honiteb a 446 ha vodních ploch, z toho pět chráněných rybích oblastí. Zemědělská výroba je zaměřená na údržbu trvalých travních porostů a chov skotu na pozemcích o celkové rozloze 6,5 tis. ha. Ve zrušených VVP budují VLS cyklostezky, naučné stezky a turistické trasy (Online 3).

2.1 Vznik vojenských újezdů

Na konci třicetileté války byla v 17. století založena stálá armáda Habsburské monarchie. Do této doby byla při různých konfliktech a válkách sebrána branná zemská hotovost (tedy jakási amatérská armáda), která se skládala z poddaných. Tito byli po skončení války opět propuštěni. Císař František Ferdinand III. vydal nařízení, aby bylo ponecháno ve zbrani pod prapory ve stálé službě a erární stravě devět pluků pěších, devět pluků kyrysnických a jeden pluk dragounských (Havel 1993). Po porážce u Hradce Králové v roce 1866, bylo potřeba cvičit vojsko jiným způsobem. Do té doby se prováděly pouze cviky se zbraněmi. V té době Prusko disponovalo 23 vojenskými cvičišti. Nabízelo se několik míst v Království českém, např. Píse v okrese Praha-jih, Dubé v severních Čechách. Zásadní problém se vyskytl s vystěhováním několika vesnic. Po uvážení se vybralo okolí Nových Benátek (Milovice), kde bylo zapotřebí vystěhovat pouze jednu obec, a to Mladá. Domy byly vykoupeny nebo se provedla výměna za jiné pozemky. První vojenské cvičiště tak bylo založeno na našem území v roce 1904. Na tomto cvičišti se za dobu jeho existence vystřídal čtyři armády (Baláž 2012).

Při vzniku Československého státu v roce 1918 potřebovala nová armáda vojenský výcvikový prostor (VVP). Po válce převzala vojenský tábor Milovice, ve kterém mohlo být až 2000 vojáků. Polní výcvik probíhal převážně na soukromých pozemcích, které se pronajímaly. Armáda musela hradit vzniklé škody na zemědělských plodinách, lesním porostu a půdě. Civilní obyvatelstvo mělo za povinnost poskytnout ubytovací prostory, stravování, palivo a na danou dobu ustájení i krmivo pro koně. Za tyto služby platila armáda nemalé prostředky (dáno zákonem č. 248/1920 Sb. ze dne 7. dubna 1920, jím se pozměňují některá ustanovení zákonů o ubytování vojska). Z těchto důvodů probíhal polní výcvik koncem léta po sklizni, kdy nehrozily hospodářské škody. V průběhu následujících let se počet vojáků zúčastnivších se vojenského výcviku zvyšoval. V letech 1922–1937 probíhala závěrečná cvičení na civilních pozemcích s nasazením značného množství vojsk. V srpnu 1936 se ve východních Čechách např. jednoho takového cvičení zúčastnilo zhruba 100 tis. vojáků (Baláž 2012).

Požadavky na výběr míst vhodných jako VÚ

Vojenská správa proto požadovala rozšíření a navýšení stávajících cvičišť, která nevyhovovala požadavkům získaných z válečných zkušeností (Boroví 1926). Před První světovou válkou byla výzbroj tvořena kanóny s dostřelem nedosahujícím pět km. Po přezbrojení dosahoval průměrný dostřel 20 km. Z těchto důvodů byly požadavky na vybudování VVP následující (VÚA-VHA 1926):

- hledání cvičišť pro společné zbraně s požadujícím dostřelem,
- rozšíření Milovického cvičiště,
- zřízení dělostřeleckého a letecké střelnice.

Tyto požadavky armády musely být v souladu s následujícími kritérii požadovanými civilním obyvatelstvem:

- zajištění bezpečnosti prostor při střelbě, dopady projektilů musely být vzdáleny od vnitřní hranice vojenských cvičišť min. dva km,
- opatření proti požárům rozdělením cílových ploch ochrannými pásy, vyžínáním trávy na cílových plochách a zřízením požární pohotovosti,
- navýšení počtu dělníků pro zajištění stávajícího lesního hospodářství mimo cílové plochy, provádění udržovacích prací na komunikacích, vsakovacích příkopech u vodních zařízení atd.,
- vypracování hospodářského plánu pod dohledem profesorů Českého vysokého učení technického v Praze a členů Akademie věd a umění ČR i zkušených lesních odborníků. Tento plán musel zajišťovat ochranu fauny a flóry, přírodních památek a vodních pramenů.

Problémy s výběrem vhodných míst

S rostoucím množstvím zbraní a vojskem se ČSA potýkala v letech 1925–1928 s nedostatkem VVP. S modernizací dělostřelectva a letectva musela ČSA zakládat specializované střelnice a vytvářet nové výcvikové prostory (Baláž 2012). V brdských lesích začala skupovat pozemky od šlechtických rodů (Wallerstein-Oettingen, Schamburg či Colloredo-Mansfeld) a Pražského arcibiskupství, což vedlo k mnoha protestním schůzím proti úmyslu vojenské správy zde zřídit dělostřeleckou střelnici. Vedení klubu Brdských přátel v čele s Rudolfem Vaníčkem (VÚA-VHA 1926)

vyčítalo ministerstvu národní obrany (MNO) zánik turistického ruchu, ztrátu zaměstnání lesních dělníků či zničení vodovodu pro město Rokycany, který byl v té době dobudován v hodnotě 12 mil. Kč. Dále panovaly obavy, že vykácením dopadových ploch bude ohroženo okolní zemědělství častými povodněmi (VÚA-VHA 1924). Členové klubu vinili ministra národní obrany Františka Udržala za jeho laxní přístup a obdržení tučné provize od francouzské armády, které, jak se domnívali, měla tato střelnice sloužit (Stížnost 1925).

Z těchto důvodů v roce 1926 bylo MNO všem vojenským útvarům v Čechách nařízeno hledáním vhodných cvičišť. Tato cvičiště měla umožnit společný výcvik všech tehdy dostupných zbraní. Nebyl však nalezen žádný prostor, který by odpovídal daným požadavkům (VÚA-VHA 1926). Cvičiště vyžadovala rozsáhlé volné plochy; tím by se muselo vymýtit velké množství lesů, což nebylo možné. Realizace na zemědělských pozemcích by byla zase velmi finančně nákladná (Baláž 2012).

2.2 Vývoj vojenských újezdů

2.2.1 První republika

V roce 1918 vznikla ve vojenském táboře Milovice Ústřední škola pro pěší vojsko a Instrukční prapor. V té době používala většina armádních útvarů k výcviku pěchoty střelnici, která patřila z větší části soukromým vlastníkům. V roce 1920 byl spojen milovický tábor železničním vlečkou s Lysou nad Labem, čímž se stal hlavní základnou praporu pro obrněné vlaky. Od roku 1927 využívala ČSA protiletadlovou střelnici Boca Kotorská ve spřátelené Jugoslávii. Zde používala protiletadlové kanony ráže 80,35 mm, vz. 22. V Bolevci u Plzně byla soukromá dělostřelecká střelnice Škodových závodů, podle které byla zřízena střelnice Brdy. Zřízení střelnice provázelo mnoho problémů s majiteli okolních pozemků. Např. velkostatek Dobříš, zastupován JUDr. Ferdinandem Hellerem, požadoval vyplacení ceny osm mil. Kč za uplatnění práva na rezervy těžby během 10 let. Na tento požadavek reagovalo MNO žádostí na prošetření Ministerstvem zemědělství. Toto ministerstvo zjistilo, že velkostatek překácel celých 10 ročních etátů, tudíž zde žádné rezervy nebyly a neměly absolutně nárok na vyplacení požadované částky (VÚA-VHA 1937).

Počátkem 30. let minulého století dále vznikly cílové a dopadové plochy Brda, Tok a Jordán, kde probíhalo zkušební odstřelování z hmoždířů 210 mm vz. 18. Od ledna 1933 zavedlo Československo opatření ke zvýšení obranyschopnosti, což vedlo k navýšení počtu vojáků na 200 tisíc. Tím stouply výdaje na obranu, které činily 20 % státního rozpočtu. Začalo zavádění moderní výzbroje, např. tanků (LT-34) československé výroby, budování pohraničních opevnění a došlo rovněž ke zvýšení intenzity vojenského výcviku. Tím stoupla potřeba nových výcvikových zařízení. Prvním se stal vojenský tábor u Malacek s leteckou střelnicí umožňující bombardování a střelbu z palubních zbraní (zbraně na letadle obsluhované osádkou). Všechny vojenské tábory se v listopadu 1935 přejmenovaly na výcvikové tábory.

Tab. 1: Výcvikové tábory Československé armády, které vznikly v letech 1918–1938 (zpracováno podle Ročenka 2011)

Název výcvikového tábora	Rozloha (km ²)	Vznik
Milovice	34	1918
Jince	210	1926
Humenného	185	1934
Malacek	280	1934
Přáslavice	4	1935
Lešt'	145	1935
Vyškov	165	1935

2.2.2 Druhá světová válka

Po okupaci využíval Wehrmacht vojenské tábory Milovice, Vyškov a Jince, přičemž tyto prostory rozšířil o 30 tis. ha. Koncem roku 1939 byl z důvodu přítomnosti německých jednotek zřízen vojenský tábor u Jihlavy. Záměrem tohoto opatření bylo, aby tyto jednotky probudily militantního ducha u jihlavských obyvatel německého původu. Vznikla zde jednotka SS Standarta Iglau pod velením Emanuela Sládka (Písková et al. 2009). Během let 1942–1944 byl vybudován výcvikový prostor Waffen-SS na Benešovsku, který se stal díky své poloze významnou základnou. V několika etapách bylo vyklizeno 245 obcí a přesídleno 30 tis. osob. Místní obyvatelé museli svůj zanechaný majetek dobrovolně věnovat říši, čímž byl vykoupen pro vojenský účel. V konečné fázi měl prostor 43 tis. ha. Byla zde zřízena dělostřelecká škola, muniční skladiště a střelnice (VÚA-VHA 1945). Následky těchto

činností jsou patrné dodnes. Mnoho dalších záznamů o výcvikových prostorech z této doby není.

2.2.3 *Poválečné období 1945–1989*

Po osvobození Československa v roce 1945 začala armáda opět využívat předválečné VVT. Vládním nařízením 434/45 byly zrušeny VVT zřízené Němci, ale některá rozšíření VVT vzniklých před válkou byla ponechána. Obyvatelé, kteří byli vysídleni, se vraceli zpět do svých bydlišť (VÚA-VHA 1945).

Tab. 2: Přehled výcvikových táborů v ČR v roce 1946 (zpracováno podle Ročenka 2011)

VVT	Rozloha v km ²	Počet vysídlených obyvatel	
		Češi	Němci
Císařský les	286	17308	120
Český Krumlov	219	8150	130
Bezděz	140	7200	750
Beroun	324	nezjištěno	nezjištěno

VVT vybudované do roku 1938 však již přestávaly kapacitně stačit. Začaly proto vznikat první poválečné VVT. Většinu pozemků získala armáda po německém obyvatelstvu, proto jejich vybudování probíhalo rychle. Počet VVT stoupl na 10 o rozloze 2 295 km², z toho 65 % bylo na lesních plochách (VÚA-VHA 1946). Pro zajištění správy ve VVT byly vytvořeny vojenské újezdy. Přesto v 50. letech 20. století vyvstala potřeba po rozšíření a vytvoření nových VVT (začalo se počítat až s půlročním cvičením jednotek), v roce 1952 byly VVT přejmenovány na VVP. Následně byly vytvořeny VVP: Kežmarok 309 km², Dobrá Voda 180 km², Tisá 25 km² a poslední byl vytvořen VVP Hradiště 320 km², kde bylo vysídleno 980 obyvatel z 38 obcí. Důvodem bylo zrušení VVP Kynžvart, kde začala těžba uranové rudy (VÚA-VHA 1953). V 60. letech se dále vytvářela cvičiště pro řízení bojových vozidel či vodní nádrže pro jízdu pod vodou. V některých VVP (Hradiště, Dobrá Voda) se nacházela malá chemická cvičiště, která sloužila k výcviku s radioaktivními a chemickými látkami, např. Sarinem, Yperitem, difosgenem, tabunem a radioaktivním prachem (VÚA-VHA 1959). Po invazi v roce 1968 přešly některé VVP do společného využívání sovětskými vojsky (např. Mimoň, Libavá a Lešť), VVP Mladá byl dokonce výhradně využíván sovětskou armádou. Celkem se nacházelo

v těchto prostorech 27 280 vojáků. Na území VVP Jince a Mimoň vznikly sklady jaderné munice pod názvem JAVOR. Jednotlivá cvičiště byla v 80. letech minulého století využívána jen z části svých kapacit, nejvytíženější byla střelnice Žďár ve VVP Hradiště. Odehrálo se zde 25 taktických cvičení ostrou střelbou a průjezdem bojové techniky, pro výcvik se využívalo 26,3 % rozlohy, zatímco na zbytku hospodařily VLS (Kubisa 2010).

2.2.4 Vývoj po roce 1989

Po pádu východního bloku a ukončení studené války koncem osmdesátých let 20. st. nastala éra rušení VVP po celém světě, například jen americká armáda zrušila v 90. letech 20. st. na 350 výcvikových prostor (Gonzales 2011). Po přijetí nové doktríny rovněž i vláda Československé federativní republiky rozhodla o ukončení činnosti tří újezdů – Dobrá voda, Mladá a Ralsko. Celková rozloha VVP se tak snížila o 23,4 % (62 148 ha), právo na hospodaření s pozemky zde však zůstalo v gesci MO. Na pozemcích se prováděl ženíjný průzkum a asanovaly se nevyužitelné stavby. Po vzniku samostatné ČR v roce 1993 musela armáda nahradit vojenská zařízení (VZ), která se nacházela na Slovensku. Tato VZ (dělostřelecká a letecká střelnice) se vytvořila ve stávajících VVP Libava a Jince (Baláž 2012).

Zároveň započaly probíhat modernizace ubytovacích objektů VZ. Kromě armády je začala využívat i Policie České republiky (PČR), celní správa, IZS a malé jednotky Severoatlantické aliance (NATO), Organizace spojených národů (OSN) a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), (Online 2). Armáda začala postupně snižovat počet vojáků z původních 200 tisíc na dnešních 21 tisíc, na čemž se podílelo i zrušení vojenské povinnosti. Vzhledem k potřebám výcviku začala snižovat počet a velikost vojenských újezdů z původních 12 na čtyři o finální velikosti 10 844 ha. Z celkového počtu 66 vojenských střelnic jich bylo zrušeno 61 (Kubisa 2010).

Počínaje rokem 2016 byl zrušen vojenský újezd Brdy a celé území přešlo pod správu nově vzniklé chráněné krajinné oblasti Brdy. Celá přeměna proběhla na základě zákona č.15/2015 sb., o hranicích vojenských újezdů (Roušar 2016), přičemž došlo ke změnám stávajících hranic i u zbylých vojenských újezdů.

2.3 Přehled a popis našich stávajících vojenských újezdů

Současné VÚ jsou území státu, které vznikly na základě zákona č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky. Dle tohoto právního předpisu jsou územními správními jednotkami s přesným vymezením, sloužící k výcviku ozbrojených sil (Roušar 2016). V současnosti má AČR čtyři VÚ. Výcviková zařízení a vojenské výcvikové cvičiště jsou zřizovány na území VÚ pro zabezpečení polního výcviku AČR. Mají důležitou funkci v rámci taktické a operační přípravy vojsk. Proto zaujímají souvislá území, která jsou nepřístupná veřejnosti. Pro tato území jsou charakteristické kombinace rozsáhlých lesních porostů a travních ploch. Lesy mají nejen funkci ochrannou vůči veřejnosti, ale slouží k výcviku v lesním terénu i jako krytí vojenských objektů podléhajících určitému stupni utajení (Salamon 1996).

Z těchto důvodů je každé VVP odlišné svým určením pro potřeby provádění výcviku různých druhů zbraní, kromě letectva a protiletadlových kompletů s dostřelem nad pět km na vzdušné cíle. V každém VÚ jsou zřízeny subjekty s danou působností, jejichž přehled je uveden níže včetně popisu jejich funkce.

- Újezdní úřad – vykonává státní správu v rámci VÚ včetně ochrany přírody, dále má na starosti hospodářské a vojenské využití stanovené výše citovaným zákonem, Hlavní velitel je voják z povolání, přednosta VÚ, určený ministrem obrany ČR, v jehož gesci tento úřad je.
- Středisko obsluh výcvikových zařízení (SOVZ) – jde o celek pro zabezpečení výcviku AČR v rámci operačních a taktických příprav.
- Vojenské lesy a statky ČR s. p. (VLS) – plní funkci jako samostatná právnická osoba založená MO, určená k hospodářskému využití území a zajišťující lesní hospodaření VÚ. Zabezpečují rovněž ostrahu a služby objektů AČR.
- Provozní středisko – obstarává správu budov a vojenských objektů, zajišťuje jejich technickou a servisní činnost.
- Posádková ošetrovna – zajišťuje zdravotní péči ve VÚ.
- Hasičská jednotka – provádí požární zabezpečení a ochranu VÚ.
- Zkušební a výzkumná zařízení – pod správou Vojenského výzkumného ústavu, s. p. se zabývá výzkumem maskování, vojenské chemie, speciální elektroniky a materiálového inženýrství.

Dislokace Újezdních úřadů VÚ a přehled VÚ

Boletice (Český Krumlov, Jihočeský kraj)

- Střelnice – Brzotice a Třebovice, Jablonec, Podvoří, Ondřejov, Javoří, Otice
- Cvičiště – boj v zastavěné oblasti Ondřejov, řízení bojových vozidel Dolany
vodní cvičiště Loutka
- Ženíjní cvičiště – Ondřejov, ostré minování Sádlno a trhání Pražačka
- Házeliště ručních granátů – Otice

Březina (Vyškov, Jihomoravský kraj)

- Střelnice – Ferdinandsko, Kotáry
- Cvičiště – řízení bojových vozidel Vešperk, automobilní cvičiště Česlava,
pyrotechnická cvičiště ostrého trhání a minování Pulkava, Hanácká louka a svatá
Anna.
- Vodní cvičiště – Myslejovice
- Polygon pro chemické specialisty – Kamenná chaloupka

Hradiště (Karlovy Vary, Karlovarský kraj)

- Střelnice – Žďár, Mětikalov, Plešivec
- Protiletadlová střelnice Březina
- Cvičiště – řízení bojových vozidel Tureč, ženíjní Brodce

Libavá (Olomouc, Olomoucký kraj)

- Střelnice – Velká Střelná, Přáslavice, Daskabát, Loučka, dělostřelecká střelnice
Smilov
- Cvičiště – řízení bojových vozidel Anenský vrch, ženíjní Barnov
- Vodní cvičiště Čermná a Barnov

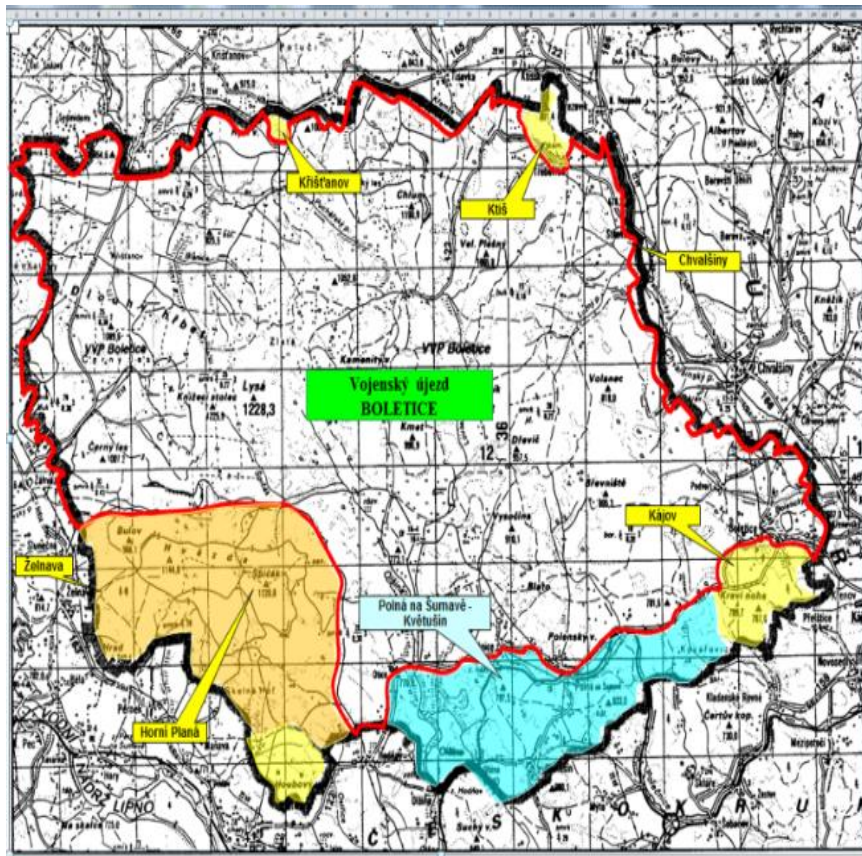
Jednotlivé VÚ jsou popsány v další kapitole, a to zejména z hlediska jejich významu pro ochranu přírody. Vojenské aktivity vedly často ke vzniku biologicky hodnotných území, hostících řadu ohrožených druhů rostlin a živočichů.

2.3.1 Vojenský újezd Boletice

Lokalizace a základní popis

Vojenský újezd Boletice byl založen 1. 12. 1950. Jeho rozloha činí 21 953 ha. Nachází se pět km od Českého Krumlova. Má velmi dobré terénní podmínky a je typický zalesněnou a horskou krajinou vhodnou pro výcvik vojsk k zajištění obrany ČR. Jedná se o vševojskový (určen pro výcvik všech jednotek) VÚ (Online 4).

Obrázek 1: VÚ Boletice s vyznačením stávající hranice červeně (zdroj: Online 4).

Stávající vojenské aktivity

Mezi vojenské aktivity prováděné ve VÚ patří především taktický polní výcvik s ostrou střelbou. Pohybem v zalesněném a horském terénu, překonávání vodních překážek, sladění výcviku aktivních záloh, plnění logistického zabezpečení a vybudování jeho zázemí ženijními jednotkami v rámci NATO.

Ochrana přírody

Území se rozkládá v oblasti Šumavské hornatiny a skládá se ze čtyř podcelků: Vltavské brázdy, Česko-Krumlovské vrchoviny, Želnavské a Prachatické vrchoviny. Jeho součástí je také Kvalšenská kotlina, méně výrazným celkem je Boletická vrchovina (Roušar 2005). VÚ se vyznačuje pestrým geologickým podložím. Údolí jsou z části vyplněna čtvrtohorními sedimenty. Ve střední a severní části se nacházejí ložiska rašeliny. Olšinská kotlina zahazuje do okolí rybníka Olšina. Území je pramennou oblastí. Počátkem 14 stol. zde byl zřízen rybník Olšina, který je z 56 vodních nádrží tohoto VÚ největší (Roušar 2005).

V závislosti na nadmořské výšce je klima v rámci tohoto VÚ různorodé. Ve srážkovém stínu leží střed a východ území, který je ovlivněn föhnovým efektem, ten území otepluje a vysušuje. Výrazným jevem jsou i klimatické inverzní situace v kotlinových údolích. Přirozené bezlesí je vázané na vyšší skalní útvary. Území je typické vysokou lesnatostí. Zachovány jsou i pralesní stanoviště přirozeného charakteru (Roušar 2005).

Z hlediska ochrany přírody je pro zdejší přírodní biotopy využívání prostoru vojenskou činností velmi příznivé, neboť je těmito aktivitami udržována pestrá mozaika biotopů v různé fázi sukcesního vývoje (Vojar 2007). Zásadní podmínkou zachování příznivého stavu přírodního prostředí je rovněž minimální eutrofizace VÚ. Tato absence přílišného obohacení prostředí živinami pramení ze dvou důvodů: (I) VÚ se nachází v jedné z nejméně emisemi postižených částí ČR; (II) nenacházejí se zde zdroje organického znečištění (zemědělské pozemky ani sídla). To ostatně platí pro většinu našich VÚ.

Ve VÚ se nachází celá řada ochránářsky významných druhů organismů. Co se týče rostlin, zastoupeny jsou např. úročník bolhoj (*Anthyllus vulneraria*), pampeliška srstnatá (*Leontodon hispidus*), devaterník velkokvětý (*Helianthemum grandiflorum*), šmelek jehlancovitý (*Koeleria pyramidata*), hořeček český (*Gentianella praecox* subsp. *bohemica*). Zastoupeno je zde rovněž značné množství vzácných a ohrožených živočichů, jako například perlorodka říční (*Margaritifera margaritifera*), vranka obecná (*Cottus gobio*), rys ostrovid (*Lynx lynx*), popelivka sibiřská (*Ligularia sibirica*), pěnice vlašská (*Sylvia nisoria*), skřivan lesní (*Lullula arborea*), chřástal polní (*Crex crex*), kulíšek nejmenší (*Glaucidium passerinum*), sýc rousný (*Aegolius*

funereus), střevlík Ménetriesuv (*Carabus menetriesi*), modrásek očkovaný (*Maculinea teleius*) modrásek bahenní (*Maculinea nausithous*) (Větvička 1992).

VVP Boletice představují jedno z ochránářsky nejcennějších území ČR. V 70. a 80. letech minulého století zde prováděli botanici průzkum, na základě kterého bylo navrženo 26 lokalit k územní ochraně (Větvička 1992). Část VÚ je začleněná do evropské soustavy chráněných území Natura 2000. Na území VÚ se nacházejí ptačí oblast (PO) Boletice a stejnojmenná evropsky významná lokalita (EVL). Část újezdu zasahuje do chráněné oblasti přirozené akumulace vod (CHOPAV) Šumava a chráněné krajinné oblasti (CHKO) Šumava.

Z hlediska ochrany přírody je důležité dlouhodobě stabilizovat prostory, v kterých se můžou vyvíjet a růst původní ekosystémy, zachovávat přírodní plochy, uchovávat genové a druhové bohatství organismů, obnovování ekosystémů. Pro zdejší přírodní biotopy je využívání prostoru vojenskou činností velmi příznivé (Online 1).

2.3.2 Vojenský újezd Březina

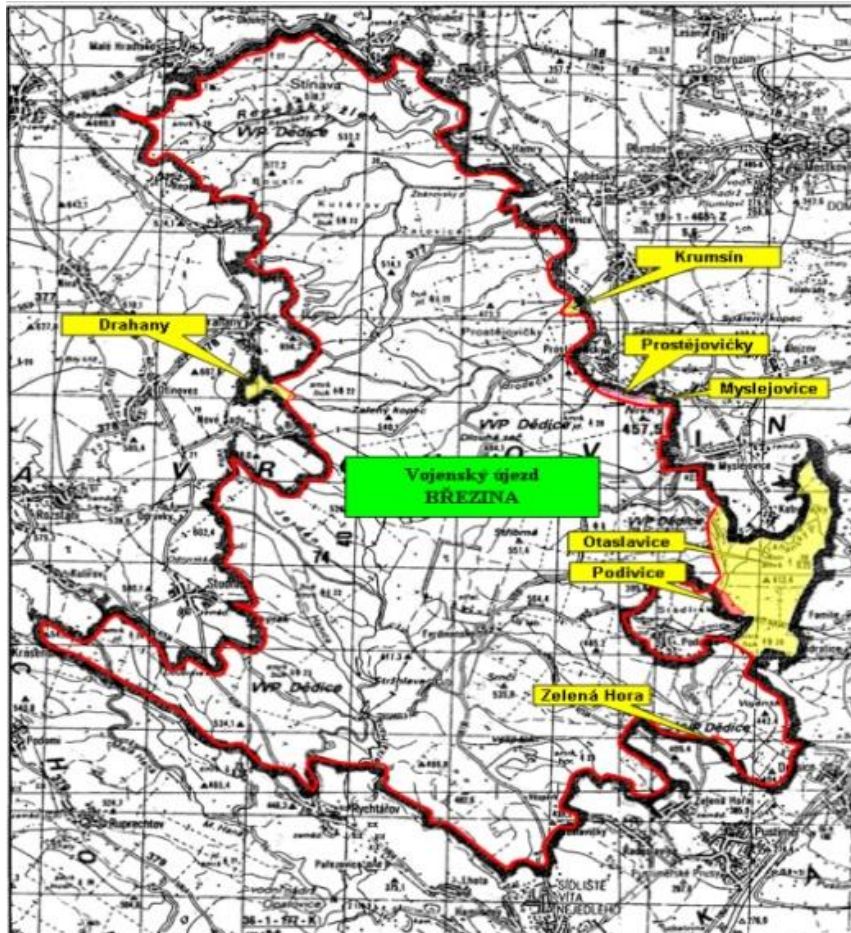
Lokalizace a základní popis

VÚ Březina se nachází na převážně lesnatém území u obce Vyškov. Založen byl v roce 1936 o rozloze 15 817 ha. Jedná se o náš nejmenší VÚ sloužící pro vnitřní potřebu AČR.

Území VÚ leží v severní části Dražanské vrchoviny ve výšce 450–645 m n. m, který jako celek spadá pod Brněnskou vrchovinu. Hranice újezdu je lemována Vyškovskou branou, která pak přechází do Moravského krasu, vojenský újezd je oblastí pramennou z vodohospodářského hlediska nevýznamným územím. Stav zdejší přírody a krajiny je velice vysoce hodnocen. Na Dražanském potoce se nachází vodní nádrž Myslejovice, která sloužící k výcvikovým účelům armády a částečně chovu ryb. Tyto vodní plochy jsou typickým prostředím pro celou řadu chráněných a ohrožených druhů živočichů a rostlin (Roušar 2006a). Některé vodní nádrže vznikaly dávno před VÚ další pak za minulého režimu v rámci programu Asanace a rekultivace oblastí. To v oblasti ovlivnilo negativním způsobem hospodářský poměr například v letním období vysycháním koryta Dražanského potoka (Janeček 1997). Asanace a rekultivace jsou zaměřovány na zlepšování životního prostředí v celém komplexu,

jsou dlouhodobě směřovány k výstavbě komunikací pro vojenskou techniku, tak aby byl omezen pohyb přes vodní toky. V posledních 10 letech se prováděly rekultivace se snahou pro zachování a udržení výskytu chráněných rostlin a živočišných druhů (Janeček 1997).

Obrázek 2: VÚ Březina s vyznačením stávající hranice červeně (zdroj: Online 4).

Stávající vojenské aktivity

Mezi prováděné vojenské aktivity zde patří zejména zdokonalování se v řízení kolové a pásové techniky, plnění nácvik bojových drilů studentů vojenských škol a uchazečů o službu v AČR, dále sladění taktického výcviku se zahraničními jednotkami v rámci biologické, chemické a radiační ochrany (Roušar 2005). Za zmínku stojí ještě zkušební a výzkumná činnost techniky i výstroje, překonávání vodních překážek, procvičování operačních schopností IZS. Výcvik se provádí na přesně daných vojenských cvičištích a ovlivňuje pouze menší část rozlohy území. Intenzita výcviku

současně není tak vysoká, aby zanechávala trvalé následky na výrazné rozloze území (Roušar 2006a).

Ochrana přírody

V prostoru VÚ Březina nejsou žádná chráněná území. Jedná se o velmi stabilní ekologické území s minimálním poškozením krajiny a přírody.

Krajinný ráz z pohledu ochrany přírody není samostatně specifikován. Je třeba ochrana hodnot všech přírodních prvků, chráněných území a kulturní krajiny. Na vojenském újezdu Březina nejsou v současné době žádné lokality, kde by se prováděla těžba pro komerční účely. VÚ se správou ochrany přírody monitorují oblasti s chráněnými živočichy a rostlinami. Udržují je způsoby managementového opatření dotované z programu péče o krajinu.

Vodní nádrže se využívají k protipožárním účelům jako zdroj vody pro hasičské jednotky. K hospodářskému chovu ryb a jako ekologicky stabilní prvek, biologický a krajinný. V roce 1992 byly rekonstruovány stávající vodní plochy a vybudovány nové plnicí funkce protipožární, hospodářské, retenční a výcvikové. Tyto vodní plochy jsou estetická i krajinná území (Janeček. 1997).

Co se týče rostlin a vegetace, na území rostou chráněné rostlinné druhy, jako např. kosatec sibiřský (*Iris sibirica*), mečík střechovitý (*Gladiolus imbricatus*), hvozdík pyšný (*Dianthus superbus*), hořec hořepník (*Gentiana pneumonanthe*), prsteneček májový (*Dactylorhiza majalis*). Z fauny se zde vyskytují srnec obecný (*Gentiana pneumonanthe*), jelen evropský (*Cervus elaphus*), prase divoké (*Sus scrofa*). Z ptáků zde můžeme spatřit káně lesní (*Buteo buteo*), jestřába lesního (*Accipiter gentilis*), včelojeda lesního (*Pernis apivorus*), orlovce říčního (*Pandion haliaetus*), krahujce obecného (*Accipiter nisus*), sýčka obecného (*Athene noctua*), sovu pálenou (*Tyto alba*) i výra velkého (*Bubo bubo*). Přesto na jeho teritorium není navržena ptačí oblast ani evropsky významná lokalita (Marhoul 2013); z plazů zmiji obecnou (*Vipera berus*), úžovku obojkovou (*Natrix natrix*), mloka skvrnitého (*Salamandra salamandra*), rosničku zelenou, ropuchu obecnou; z bezobratlých roháče obecného (*Lucanus cervus*), babočku osikovou (*Nymphalis antiopa*) či lišaje smrtihlava (*Acherontia atropos*) (Tropek 2012).

2.3.3 *Vojenský újezd Libavá*

Lokalizace a základní popis

Vojenský újezd Libavá se nachází v Olomouckém kraji v oblasti nízkého Jeseníku asi 25 km od Olomouce. Pokrývá oblast o rozloze 32 733 ha a leží ve výšce 500–706 m n.m., s nejvyšším vrcholem Chlup (Roušar 2006b). Přírodní hranice tvoří tektonické zlomy, výraznějších tvarů. Jedná s o svahy Moravské brány. Od východu je hranice tvořena údolím řeky Bystřice. Jako horniny zde převládají sedimenty, nejrozšířenější je Břidlice (Losík 2007). Pramení zde řeka Odra na svahu Fidlova kopce, jejíž tok protéká vojenským újezdem. Nachází se zde jediná údolní nádrž na řece Odře, která je určena pro výcvik armády, která se nazývá Barnovská přehrada. Horniny na území jsou málo propustné, což snižuje nebezpečí kontaminace podzemních vod. Nádrže s povrchovou vodou mají vyhlášená ochranná pásma.

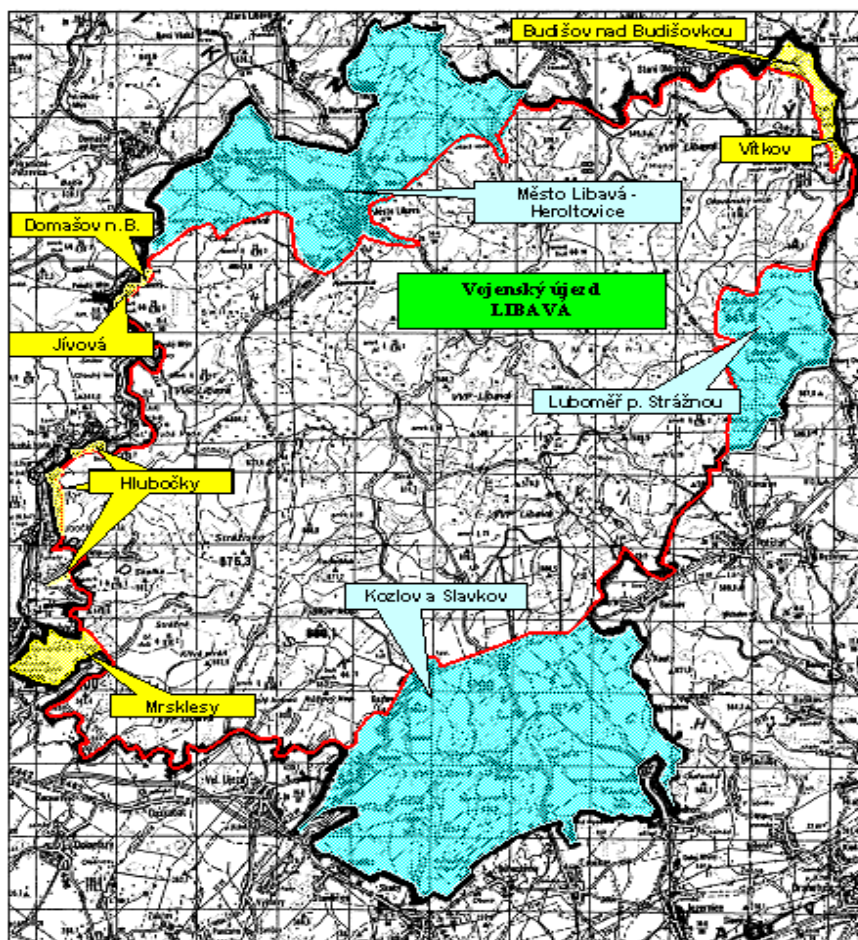
Stávající vojenské aktivity

Vojenské aktivity jsou střelby ostrou municí, letectvem na pozemní cíle. Úkoly zkušebního a výzkumného rázu. Sladění a zdokonalení výcviku PČR a AČR. Pyrotechnická činnost. Elektronický boj (pasivními sledovacími systémy). Rozvíjení za jízdy pásovou a kolovou technikou. Překonávání vodních překážek (Roušar 2006b).

Ochrana přírody

Z pohledu ochrany přírody se jedná o území ovlivněné činností vojsk. Na tomto území se vyskytuje mnoho vzácných rostlin i živočišných druhů. Přírodní bohatství spočívá v druhově bohatých společenstvech, která jsou v nízkých Jeseníkách zachována jen v izolovaných fragmentech (Losík 2007).

Obrázek 3: VÚ Libavá s vyznačením stávající hranice červeně (zdroj: Online 4).

Oblast je z ekologického hlediska stabilním územím s minimálním poškozením krajiny. Optimální podmínky jsou podmíněny velkým množstvím periodických vod v různém v stupni sukcese. Časem z nich vznikají plnohodnotné mokřady. Vegetace byla již před vznikem VÚ intenzivně ovlivněna člověkem. Byly zde pole a louky, které již dnes nejsou obhospodařovány. Místo toho je zde nyní mozaikovitá krajina travních porostů a lesů, místy se vyskytují invazními druhy rostlin. Co se týče dřevin a lesních porostů, vodní toky obrůstají vegetací olší a vrby ušaté.

Na území VÚ se dále nachází řada ochránářsky významných druhů rostlin, např. oměj tuhý moravský (*Aconitum firmum* subsp. *Moravicum*), vstavač bledý (*Orchis pallens*), upolín evropský (*Trollius altissimus*), okrotice dlouholistá (*Cephalantera longifolia*), kosatec sibiřský (*Iris sibirica*). Z živočichů je typický výskyt modráška černoskvrného (*Mocuilena areion*) či modráška bahenního. Vyskytují se zde ohrožené druhy korýšů – listonoha letního (*Triops sancriformis*), žábřonožka letní (*branchipus schaeffery*). Z obratlovců některé vzácnější druhy ryb a kruhoústých,

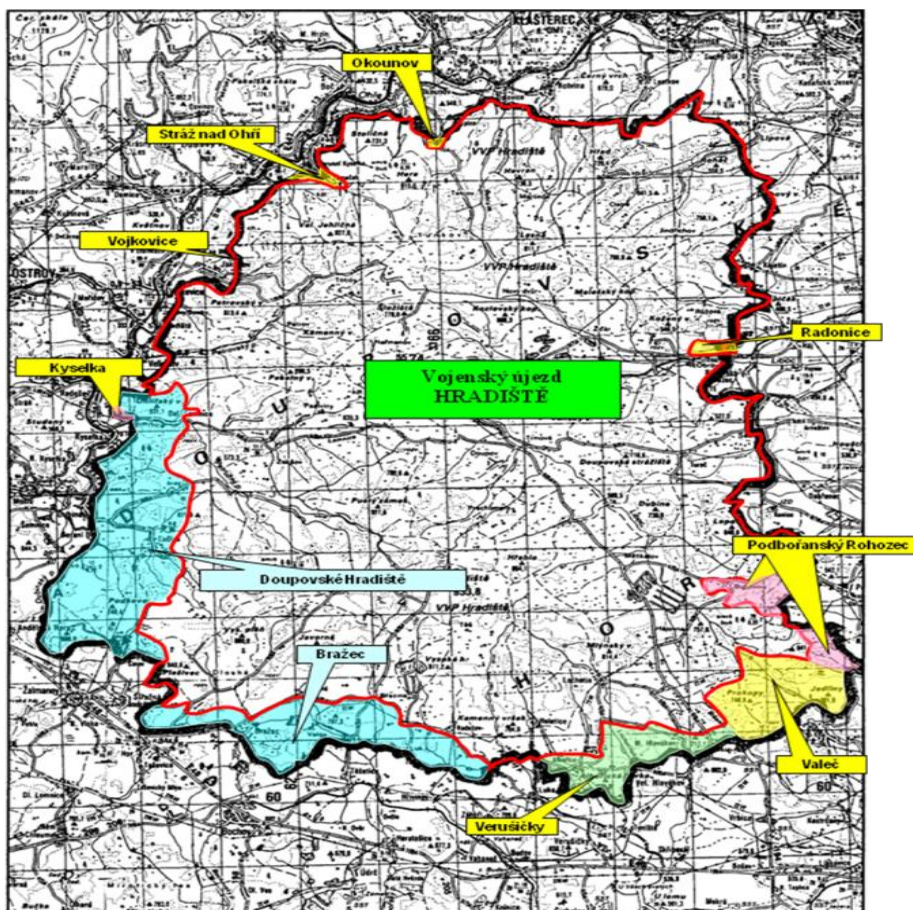
např. mihule potoční (*Lampetra planeri*). Byl zde zaznamenán výskyt řady obojživelníků, např. skokana zeleného (*Pelophylax esculentus*), čolka velkého (*Triturus cristatus*) či mloka skvrnitého (*Salamandra salamandra*). Dále se zde vyskytuje kolem 170 druhů ptáků, jedná se o ceněné ornitologické území zařazené do PO. Jmenujme alespoň chřástala polního (*Crex crex*), ubývající populaci tetřívka obecného (*Tetrao tetrix*), který je zvlášť chráněným druhem (Neuhauslová 2001). Ze savců je významným druhem vydra říční (*Lutra lutra*), po těžbě břidlice se zde nacházejí štolky, které využívají letouni (Chiroptera) (Marhoul 2013).

2.3.4 Vojenský újezd Hradiště

Lokalizace a základní popis

VÚ Hradiště byl založen v roce 1953. Svou rozlohou 28 186,85 ha se jedná o největší vojenský újezd AČR. Nachází se na severozápadě Čech, v Karlovarském kraji. Nachází se mezi Mosteckou a Sokolovskou pánví severně se dotýkající Krušných hor z jihu je obklopuje Plzeňská hornatina a Karlovarská vrchovina. Zaujímá zhruba polovinu Doupovských hor – jedná se o třetihorní vulkanické pohoří. Geomorfologicky se dělí na celky Rohozeckou vrchovinu, Jehličenskou hornatinu a Hradišťskou hornatinu (Tejrovský 2003). Cvičiště se nacházejí v nadmořských výškách 378–799 m n. m., nejvyšším vrcholem je Hradiště (933,8 m). VÚ je určen jak vojenskému využití, tak hospodářskému využití, které zde provádí VLS (Roušar 2005).

Obrázek 4: VÚ Hradiště s vyznačením stávající hranice červeně (zdroj: Online 4).

Stávající vojenské aktivity

VÚ Hradiště se využívá i nadále mnoha směry. Mezi základní patří výcvik PČR a jejich speciálních jednotek, plnění úkolů IZS a záchranných praporů, účelová vyvedení s bojovou střelbou pod taktickým námětem. Dalším způsob využití je alianční, sem patří střelba protiletadlových systémů krátkého dosahu jednotkami AČR, NATO, příprava do misí, výcvik bojového vytváření tvarů, kolové a pásové techniky. Poslední ale ne méně významné je komerční využití spřátelenými jednotkami (Roušar 2005).

Velikost újezdu zabezpečuje ochranu při bojové střelbě v prostorech, kde není vyloučen dopad munice. V těchto prostorech jednotky necvičí.

Ochrana přírody

Doupovské hory se od ostatních VÚ liší hlavně v převaze otevřených ploch nad lesy (Matějů 2012). Díky po staletí probíhající zemědělské činnosti docházelo k odlesňování vrcholů. Po vzniku VVP byl vliv zemědělství oslaben, krajina začala následně zarůstat souvislými plochami křovin. V současné době je pro tuto oblast typický ráz mozaikovitě krajiny travino obilným společenstvem s porosty keřů, remízů a lesíků. Raritou jsou v ČR bukové porosty, které se vyvíjejí přirozeně bez lidského zásahu. Půda nebyla ovlivňována meliorací a chemickým hnojením. Což vedlo k zachování ohrožených druhů živočichů a rostlin. Z těchto důvodů Doupovské hory oplývají obrovským přírodním bohatstvím a jsou jedním z nejhodnotnějších ekologických území ve střední Evropě, je zde vyhlášena PO. VÚ byl vyhlášen jako území s původním rázem krajiny a má reálné podmínky, že i nadále udrží mokřady v okolí vodních toků. Významnými toky VÚ jsou potok Liboc s přítokem Lučního a Žďárského potoka dále je to Blšanka, Lomnice a Lomnický potok.

Území je geomorfologicky velmi pestré. Nacházejí se zde tři geologické fenomény:

- Bahnotoky (Lahary), skála skřítků národní přírodní památka (Hradecký 1997).
- Minerál hyalit (skelní opál) nacházející se v přírodní památce Valeč.
- Fosilie (hlodavec z Valče) kostra třetihorního plcha (*Brancaetoglis micio*)

Stejně tak i z klimatického hlediska je daná oblast velmi rozmanitá, už jen rozpětím srážkových úhrnů, které se pohybuje od 400 do 800 m n. m.

Z živočichů se zde nachází pěnice vlašská, chřástal polní, tuhák obecný (*Lanius collurio*), strnad luční (*Emberiza calandra*), tetřev obecný, hnědásek chrastavcový (*Euphrydas aurinia*), jelen evropský, divoká prasata. Ve vodách se nacházejí blátěnka vodní (*Limosella aquatica*), druh narušovaných vlhkých půd, lupenonožci korýši (*Branchiopoda*) – žábřonožka letní a listonoh letní. Vyskytující se v oblasti Turče, střelnice Žďár a Mětikalov. Jsou zde nejvíce zaznamenané populace druhů ve střední Evropě, a to ve výškách 720 m n. m. na vrcholu Doupovského strážště a 900 m n.m. vrchol Železná Hůrka v periodických loužích po těžké technice a kráterech po výbuchu. Z obojživelníků mlok skvrnitý, čolek velký, čolek obecný (*Lissotriton vulgaris*), čolek horský (*Ichthyosaura alpestris*). Kuňka ohnivá (*Bombina bombina*) byla rozšířená v okrajových částech velkého Rohozce a Nové Vsi. Ropucha obecná

(*Bufo bufo*) je nejrozšířenějším obojživelníkem této oblasti. Skokan hnědý (*Rana temporaria*) je běžný v lesnatých a vyšších partiích Doupovských hor.

2.4 Popis vojenských aktivit a jejich vliv na prostředí

Vojenské újezdy umožňují výcvik všech druhů zbraní, ženijní výcvik, řízení pásové a kolové techniky. Dále se zde provádí odstraňování náletů a úprava vodních ploch v dopadových plochách (Warren et al. 2007). Všechny tyto činnosti vedou k disturbancím, jež způsobily vysokou pestrost prostředí vojenských prostorů. Touto nezvyklou úpravou terénů (oheň, výbuchy, sešlapy, vyjeté koleje od pásové techniky) nám vznikají heterogenní mozaiky vodních a suchozemský biotopů (Online 6).

Co se týče vodních biotopů, kterým se dále ve své práci věnuji, jde např. o tůně, které vznikly z opuštěných okopů pro vojenskou techniku. Periodické vodní plochy vznikají rovněž podél tankových cest, dále na střelnicích v kráterech po výbuších munice (Roušar 2016).

Vodní plochy

Jde o významné biotopy, které tvoří významnou část naší krajiny. K životu je přímo i nepřímo potřebuje naprostá většina organismů, zejména živočichů. Buď zde žijí trvale, nebo se zde živočichové rozmnožují, zimují, hledají potravu atd.

Rybníky. Jde o vodní plochy různých velikostí, určené k chovu ryb, zejména kapra obecného (*Cyprinus carpio*). Rybníky jak zarostlé, tak i ty nezarostlé vodní vegetací jsou vhodné pro populace vodních ptáků. Spadají sem i rybníky, které už nechápeme jen jako vodní plochu sloužící k chovu ryb či díla k ochraně před povodní. Slouží i k rozmnožování živočichů a rostlin, které jsou ohroženy (Kloskowski et al. 2010).

Tůně. Sem řadíme zpravidla drobné stojaté vody různých tvarů a hloubek. Některé tůně v průběhu roku vysychají, jsou tudíž periodické. Menší vodní plochy vyhovují obojživelníkům při rozmnožování, z důvodu absence ryb (Vojar 2007). Drobné vodní plochy vznikající vojenskými aktivitami patří k nejcennějším biotopům. Vznikají podél cest kolové a pasové techniky v prohlubních, okopech a kráterech po výbuchu. Periodické vody obývají vzácné druhy korýšů (Crustacea), např. žábronožka letní (*Branchypus schaefferi*) či listonoh letní (*Triop caneriformis*), kteří jsou na těchto

periodických vodních plochách závislí (Mocek 1997). Tyto biotopy jsou v naší krajině jinak velmi vzácné a v dnešní době rychle ubývají (Král 2005). Na výskyt těchto korýšů ve vojenských újezdech a cvičištích u nás upozornili Zavadil & Honců (1997).

Podíváme-li se do zahraničí, uvidíme ještě výrazněji, jakým způsobem dochází k cílené ochraně přírody v rámci vojenských prostor. Příkladem může být USA, kde VÚ zaujímají 12 milionů ha plochy a jsou útočištěm stovek ohrožených druhů. Nachází se zde 24 endemických druhů živočichů a rostlin (Grace et al. 2012). Nejznámějším VÚ je Fort Bragg, kde je ochrana přírody jedním z hlavních témat, jelikož se zde nachází vzácný sekvojovec obrovský (*Sequoiadendron giganteum*), kterému se napomáhá k rozmnožování cíleným vypalováním nižšího podrostu. Dále se zde nachází datel červenohlavý (*Melanerpes erythrocephalus*), který je pod ochranou American Fish and Wildlife Service. To mj. zapříčinilo, že došlo k zastavení výcvikových aktivit ve Fort Braggi a k trvalému přesunu jednotek na jiná zařízení určená pro výcvik (Brook 2014).

2.5 Význam a jejich management VÚ v kontextu ochrany přírody

Pravidelnou vojenskou činností se nám v daných lokalitách vytváří pestrá mozaika biotopů, která by se jinde neměla šanci na tak malém prostoru spontánně vytvořit. Vojenská činnost udržuje jednotlivé části VÚ v různém stupni sukcesního vývoje, tudíž brání zrástům těchto ploch. Ty se stávají významnými útočišti řady ochránářsky významných druhů vázaných na iniciální sukcesní stádia (Zíka 2016).

Po ukončení vojenských aktivit nastávají problémy s následným využíváním krajiny v těchto územích a s udržením jejich významu z hlediska ochrany přírody. Pro zachování mozaiky biotopů je nutné tyto plochy dále disturbovat (napodobovat vliv vojenských aktivit). Je proto nezbytné zde aplikovat různá, mnohdy netypická, managementová opatření, která mohou být pro někoho nepřijatelná. Může se jednat o různé druhy aktivit (akce vojenských historických klubů, technoparty, motokrosová a off-roadová závody) či provádění řízeného vypalování (Vojar 2007). To je u nás v současnosti zakázáno, ale v dřívějších dobách bylo na našem území přirozené a pravidelné (Pešout 2016). Všechna tato činnost může mít pozitivní dopad na

zachování a vytváření těchto raně sukcesních biotopů, aniž by společnost musela vynakládat nemalé finanční prostředky.

3. Závěr

Když se zaměříme na vojenské újezdy (VÚ) z hlediska ochrany přírody pohledem laika, dojdeme k názoru, že je zde příroda zdevastovaná a zničená činností armády. Tento názor v lidech zakořenil v dobách, kdy armáda disponovala značným množstvím techniky a vojáků. Ještě před několika desítkami let byly VÚ velmi intenzivně využívány a výcvik zde byl prakticky nepřetržitý.

Současně zde velkou roli (a nejen mezi laiky) stále hrají předsudky, kdy jakékoliv disturbance (typicky vojenské aktivity či těžba surovin) jsou považované za škodlivé. Přitom právě disturbance (přírodní i antropogenní) přispívají ke zvyšování pestrosti prostředí, a tudíž i ke zvyšování celkové biodiverzity.

V souvislosti se změnami ve společnosti u nás docházelo v posledních desetiletích ke snižování intenzity vojenského výcviku, řada území využívaných armádou se vrátila k civilnímu využití. Ukončením vojenských aktivit, které se ukázaly býti efektivním managementovým opatřením, ovšem paradoxně dochází k ohrožení přírody v těchto územích. Pro zachování jejich přírodovědné hodnoty je nutné aplikovat managementová opatření, která vojenskou činnost (alespoň částečně) nahradí.

Vzhledem k tomu, že vojenské aktivity probíhaly na rozsáhlých územích, a často s vysokou intenzitou, je výběr vhodných ochranných opatření s obdobnými efekty na krajinu poměrně problematický. Standardní management, např. kosení, je nedostatečný a selhává. Je nutno hledat alternativy v podobě pastvy velkých savců (pratuři, zubři, divocí koně), otevřít tyto prostory aktivitám zájmových spolků (motokros, autokros, přehlídky vojenské techniky, filmová natáčení apod.)

Jen tak se nám podaří zachovat tato území o nebyvalé přírodovědné hodnotě pro další generace ve stavu, kdy tyto budou stále hostit vzácné a ohrožené druhy vázané na heterogenní prostředí. Z těchto důvodů je důležité si uvědomit historii vzniku vojenských prostor a způsob hospodaření v nich včetně jednotlivých typů vojenských aktivit. Snad k tomuto poznání částečně přispěla i předkládaná bakalářská práce.

4. Přehled literatury

- BALÁŽ J., DUBÁNEK M. (2012): Ročenka 2011: Vojenský historický archiv. Ministerstvo obrany České republiky, Odbor komunikace a propagace, Praha.
- BOROVÍ F. (1926): Důvodová zpráva MNO k projektu střelnice v Brdech. Tiskárna MNO, Praha.
- BOROVÍ F., (1926): Důvodová zpráva MNO. K projektu dělostřelecké střelnice v Brdech. Tiskárna MNO, Praha.
- BINEK J., et al. (2009): Synergie ve venkovském prostoru. Aktéři a nástroje rozvoje venkova, Garep Publishing, Brno.
- BROOKS D., (2014): Fort Bragg and Red-cockaded Woodpecker Co-exist. Military.com. Fayetteville Observer. Retrieved. s. 14–18.
- G. D. LEE JENNI, M. N. PETERSON, F. CUBBAGE, J. K. JAMESON., (2012): Biological conservation, Elsevier ltd: s. 12.
- GONZALES O. R. (2011) Economic Development Assistance for Communities Affected by Employment Changes Due to Military Base Closures, Washington D. C. Congressional Research Service.
- HAVEL P., ROMAŇAK. A. (2000): Maršál Radecký: vojevůdce pěti císařů. Paseka.
- HAVEL V. M. (1993): Mé vzpomínky: Lidové noviny, Praha.
- AOPK ČR, MŽP, ©2004: Zásady péče o nelesní biotopy v rámci soustavy Natura 2000. Planeta. XII (8): 1–132.
- HOBBS R. J., ARICO S., ARONSON J., RICHARD J. SALVATORE A., ARONSON J., BARON J. S., BRIDGEWATER P., CRAMER V. A., EPSTEIN P. R., EWEL J. J., KLINK C. A., LUGO A. E., NORTON D., OJIMA D., RICHARDSON D. M., SANDERSON E. W., VALLADARES F., VILÀ M., ZAMORA R., ZOBEL M., (2006): Novel ecosystems. theoretical and management aspects of the new ecological world order. *Global Ecology and Biogeography* 15: 1–7.
- HRADECKÝ, P. (1997): Zprávy o geologických výzkumech, Lahary v Doupovských horách: 53–56.
- JANEČEK. J. A KOL. (1997): Historie vojenských lesů a statků na Plumlově 1936-1996. Vojenské lesy a statky, Plumlov.
- JONGEPIEROVÁ, I., PEŠOUT, P., JONGEPIER, J. W. & PRACH, K. et al. (2012): Ekologická obnova v České republice. Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky, Praha.
- KLOSKOWSKI J., NIEOCZYM M. (2015): Management practices to enhance wildlife diversity of man-made fish ponds: the importance of the hydroperiod. *Knowl. Manag. Aquat. Ecosyst* 416, 34. s. 15.
- KRÁL D., ŠTAMBERGOVÁ M., (2005): Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha.

- KUBISA V. (2010): Neznámý svět vojenských újezdů. Veřejná správa číslo 13/2010 Ministerstvo vnitra České republiky.
- LOSÍK J., HÁKOVÁ, A. (2007): Vojenská újezd Libavá. Ochrana přírody 62(4): 2–4.
- MARHOUL, P.; TUROŇOVÁ, D. (eds) (2013): Zásady managementu stanovišť druhů v evropsky významných lokalitách soustavy Natura 2000. Metodika AOPK ČR. Upravené vydání. Praha AOPK ČR. s. 182.
- MATĚJŮ J., ZAVADIL V. (2012): Současné rozšíření listonoha letního a žábřonožky letní v Doupovských horách. Sborník muzea Karlovarského kraje Cheb 231. Muzeum Cheb: s. 240.
- MIKO L., HOŠEK M. (eds) (2009): Příroda a krajina České republiky. Zpráva o stavu 2009. 1. vydání. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, s. 102.
- MISÍK J. (2001) Péče o ŽP bývalého VVP (Mladá) v kontextu okresu Mladá Boleslav *In*: Petříček V., Němec J. a Plesník J. et al.: Příroda bývalých vojenských výcvikových prostorů Mladá a Ralsko. Příroda č: 8, AOPK ČR, Praha: s. 156-158.
- MOCEK B., (1997): Fauna žábřonožek a listonoha lokality Na Plachtě. Hradec Králové, Acta Musei Reginaehradecensis: s. 78.
- NEUHAUSLOVÁ Z., BLAŽKOVÁ D., GRULICH V., HUSOVÁ M., CHYTRÝ M., JENÍK J., JIRÁSEK J., Jiří KOLBEK J., KROPÁČ Z., LOŽEK V., MORAVEC J., Karel PRACH K., RYBNÍČEK K., Erika RYBNÍČKOVÁ E., SÁDLO J., (2001): Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Academia, Praha: s. 341.
- PEKÁREK M. et al., (1994): Péče o životní prostředí. Masarykova univerzita, Brno.
- PEŠOUT P., (2016): Řízené vypalování porostů. K vybraným otázkám praktické péče o chráněná území I, Ochrana přírody, Péče o přírodu a krajinu č.5: s. 12-13.
- PÍSKOVÁ R., (2009): Jihlava-dějiny moravských měst, Praha: NLN, s. 555–557.
- ROUŠAR J., ŠVARCOVÁ J. (2005): Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Boletice. Ministerstvo obrany České republiky, Agentura vojenských informací a služeb, Praha: s. 123.
- ROUŠAR J. (2005): Ročenka 2005. Ministerstvo obrany České republiky, Agentura vojenských informací a služeb, Praha: s. 239.
- ROUŠAR J., ŠVARCOVÁ J. (2006a): Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Březina. Ministerstvo obrany České republiky, Agentura vojenských informací a služeb, Praha: s. 108.
- ROUŠAR J., ŠVARCOVÁ J. (2006b): Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Libavá. Ministerstvo obrany České republiky. Agentura vojenských informací a služeb: Praha, s. 112.
- ROUŠAR J., ŠVARCOVÁ J. (2006c): Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Hradiště. Ministerstvo obrany České republiky, Agentura vojenských informací a služeb, Praha: s. 111.
- ROUŠAR J. (ed.) (2016): Vojenské újezdy Armády České republiky. Ministerstvo obrany České republiky, AVIS, Praha: s. 285.

SALAMON L., M., ANHEIR, H., K., SOKOLOWSKI, W. AND ASSOCIATES: The Emerging Sector. Baltimore. Institute for Policy Studies, the Johns Hopkins University, (1996).

STÍŽNOST (1925): Praha, fond VKPR, kartotéka 3, čj. 52/taj. originál, strojopis: s. 1.

TEJROVSKÝ V., LACINA D., MÁLKOVÁ P. (2003): Doupovské hory, významné ptačí území roku 2003. Česká společnost ornitologická, Praha: s. 16.

TROPEK R., ŘEHOUNEK, J. 2012: Bezobratlí postindustriálních stanovišť: význam, ochrana a management. 1. vyd. České Budějovice: Entomologický ústav AV ČR.

VĚTVIČKA V., HUSÁKOVÁ J., SÁDLO J. (1992): Terrae incognitae prohibita. Vojenské prostory a příroda I, Líc – území zvláštním způsobem chráněná, Ochrana přírody, 1992.

VOJAR J. (2007): Ochrana obojživelníků: ohrožení, biologické principy, metody studia, legislativní a praktická ochrana. Doplněk k metodice č. 1 Českého svazu ochránců přírody. ZO ČSOP Hasina Louny.

VÚA-VHA., (1924): Praha, fond MNO prezídium, kartotéka 345, čj. 37861, originál, strojopis: s.1.

VÚA-VHA (1925): Praha, fond VKPR, kart. 3, čj.52/taj, originál, strojopis, s. 1

VÚA-VHA., (1926): Praha, fond MNO, technický odbor, oddělení 32., kartotéka 4102, čj. 1195/dův., koncept. strojopis: s. 9.

VÚA-VHA., (1937): Praha, fond MNO, HŠ, oddělení 5, kartotéka 200, čj. 12316/dův., originál, strojopis: s. 9.

VÚA-VHA., (1945): Praha, fond MNO, HŠ, oddělení 1, kartotéka 22, čj. 1013, originál, strojopis: s. 2.

VÚA-VHA., (1945): Praha, fond MNO, HŠ, oddělení 4, kartotéka 42, čj. 135, originál, strojopis: s. 2.

VÚA-VHA., (1946): Praha, fond MNO, HŠ, oddělení 1, kartotéka 30 B, sg.85/5/10/11, originál, strojopis: s. 2.

VÚA-VHA., (1953): Praha, fond MNO, Nám. Ministra národní obrany pro věci politicko-právní/ oddělení právní pomoci a voj. Újezdů, kartotéka 518, sg.77/6/2/6, kopie, strojopis: s. 5.

VÚA-VHA., (1959): Praha, fond MNO, NM/Náčelník Hlavního týlu, kartotéka 522, sg.41/21/27, originál, strojopis: s. 11.

WARREN S. D., HOLBROOK S. W., DALE D. A., WHELAN, N. L., ELYN M., GRIMM W., JENTSCH A. (2007): Biodiversity and the heterogeneous disturbance regime on military training lands. *Restoration Ecology* 12: 606–612.

XAVER T. (2016): Rezort obrany svým lidem: Informační materiál Ministerstva obrany, AČR VHÚ-Praha.

ZÍKA T., (2016): Vytváření vhodných biotopových podmínek pro divokou populaci bažanta obecného v kulturní krajině1. *Myslivost, Stáž myslivosti*, 3: s. 16.

Zdroje online

Online 1: UZPL – MDF – MZLU BRNO, ©2001: Účelové pěstování lesů [online]. [cit. 2018-02-20], dostupné z: <https://ldf.mendelu.cz/uzpl/pestovani_v_heslech/pestsyst/ucpestov/ucel_les_vochr_prir.html>

Online 2: MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY, ©2007: Česká republika a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě [online]. [cit. 2018-01-13], dostupné z: <https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/bezpecnostni_politika/obse/index.html>

Online 3: VOJENSKÉ LESY A STATKY ČR, s. p., ©2018: Pro veřejnost [online]. [cit. 2018-04-03], dostupné z: <<https://www.vls.cz/cs/pro-verejnost>>

Online 4: MINISTERSTVO OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY, ©2018: Optimalizace vojenských újezdů [online]. [cit. 2018-01-16], dostupné z: <<http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/optimalizace/-optimalizace-vojenskych-ujezdu--107459/>>

Online 5: VOJENSKÝ ÚJEZD BOLETICE, ©2006: Charakteristika újezdu [online]. [cit. 2006-04-20], dostupné z: <<http://www.vojujezd-boletice.cz/vismo/dokumenty2.asp?id=1002>>

Online 6: MARHOUL, P., ©2015: Opuštěné vojenské prostory jako refugia biodiverzity v současné krajině [online]. [cit. 2015-11-09], dostupné z: <<http://beleco.cz/odborna-cinnost/opustene-vojenske-prostory-jako-refugia-biodiverzity-v-soucasne-krajine.html>>